

Empobriment de lèxic en general

JOSEP RUAIX

L'empobriment en el lèxic es manifesta en la minva d'ús (amb perill de pèrdua definitiva) de mots o expressions tradicionals, substituïts per d'altres coincidents amb el castellà, i en la pèrdua d'algunes útils distincions que la nostra llengua ens permet.

Ací, d'entre molts exemples que podríem donar, en seleccionem uns quants que ens semblen particularment actuals. Primer donem el mot massa usat i després, en negreta, el que s'hauria de fer servir més:

- *acolorir* (traduint el cast. *colorear*) per *pintar* (en contextos com *Els nens ara pintaran el dibuix*);
- *agulles* (d'un rellotge) per *busques, minuteres*;
- *aixecar-se* (del llit) per *llevar-se*;
- *això no té importància* per *això rai*;
- *a la vegada, al mateix temps*, per *alhora, ensems*;
- *alinejar* per *arreglar*;
- *a manera de* per *a tall de*;
- *a pesar de* per *malgrat*;
- *aposta* per *juguesca*;
- *aviat* (cast. *temprano*) per *d'hora*;
- *bastar* per *haver-n'hi prou*;
- *bebè* per *nadó*;
- *botella* per *ampolla*;
- *burro* per *ase, ruc*;
- *buscar* per *cercar* (recordem que aquest darrer verb és ben viu a les Illes);
- *conquistar, conquesta*, per *conquerir, conquesta*;
- *contagiar, contagiós*, per *encomanar, encomanadís*;
- *cultivar, cultiu*, per *conrear, conreu*;
- *dèbil, debilitat, debilitar*, per *feble, feblesa, afeblir*;
- *descansar, descans*, per *reposar, repòs*;
- *descendir, descens*, per *davallar, davallada*;
- *dia laborable* per *dia feiner*;
- *digerir* per *paír*;
- *donar-se pressa* per *afanyar-se, cuitar*;
- *donar voltes* per *giravoltar* (p.e.: *li fan donar voltes > el fan giravoltar*);
- *duració* per *durada*;
- *eco* per *ressò*;
- *el dia següent* per *l'endemà*;
- *elegir* per *triar*;
- *ensenyança* per *ensenyament*;
- *esclavitud* per *esclavatge*;
- *espuma* per *escuma*;
- *estrella* per *estel*;
- *evident, evidenciar*, per *palès, palesar*;
- *fatxada* per *façana*;
- *fila, filera*, per *rengle, renglera*;
- *firmar, firma*, per *signar, signatura*;
- *flotar* per *surar*;
- *freqüent, freqüentment*, per *sovintejat, sovint*;
- *gel, gelar*, per *glaç, glaçar*;
- *gotejar, gotera*, per *degotar, degoter*;
- *grup* per *colla*;
- *hàbil, destre, manyós; habilitat*; per *traçut; traça*;
- *hala!* per *apa!, au!*;
- *inquilí* per *llogater, estadant*;
- *insípid, insuls*, per *fat*;
- *invertir* (diners, temps...) per *esmerçar*;
- *joguèt* per *joguina*;
- *joventut* per *jovent, jovenalla, juvenesa*;
- *labor* per *tasca*;
- *llanta* (de cotxe) per *llanda*;
- *lligar* (gossos, cavalls... a una estaca) per *fermar*;
- *manta* (del llit) per *flassada*;
- *marfil* per *vori, ivori*;
- *mediador* per *mitjancer*;
- *mencionar* per *esmentar*;
- *millor dit* per *més ben dit*;
- *miner* per *minaire*;
- *moltes felicitats!* per *per molts anys!*;
- *mullat* per *moll* (p.e., *anar mullat > anar moll*);
- *naturalesa* per *natura*;
- *necessitar, ser necessari*, per *haver de menester, caldre*;
- *no?* per *oi?*;
- *obrir o tancar* (un llum) per *encendre o apagar*;
- *ocell* per *moixó*;
- *ocórrer, succeir, passar*, per *esdevenir-se, esdevenir*;
- *ofegar* per *negar*;
- *parar* per *aturar, deturar*;
- *parentesc* per *parentiu*;
- *parlar, parlar* (o *xerrar*) *pels colzes*, per *enraonar, parlar* (o *xerrar*) *pels descosits*;
- *partida* (en el sentit de sortida) per *partença*;
- *penjador* per *penja-robes*;
- *per altra part* per *per altra banda*;
- *per exemple* per *com és ara*;
- *pesat* per *feixuc*;
- *plata* per *argent*;
- *poc després* per *al cap de poc*;
- *portar* per *dur, menar*;
- *posar el crit al cel* per *enfilarse fins al capdamunt*;
- *preferir* per *estimar-se més*;
- *prendre el pèl* per *rifar-se, passejar-se, aixecar la camisa*;
- *preocupar-se* per *amoïnar-se*;
- *profunditat* per *fondària, pregonesa*;
- *pròxim* (subst.) per *proïsme*;
- *quedar* per *restar, romandre*;
- *què va!* per *ca!, i ca!, i ara!*;
- *rascar* per *gratar*;
- *retrocedir* per *recular*;
- *rodejar* per *voltar*;
- *saciar* per *sadollar*;
- *Santiago de Compostella* per *Sant Jaume de Galícia*;

- *senyoriu* per *senyoria*, *senyoralla*;
- *sentir* (en l'accepció de 'lamentar') per *saber greu* (p.e.: *Sento haver-te molestat* > *Em sap greu d'haver-te molestat*);
- *sobrer*, *desajustat*, per *balder*;
- *sota el braç* per *sota l'aixella* (p.e., *portar un llibre sota el braç* > *portar un llibre sota l'aixella*);
- *succés* per *esdeveniment*;
- *tenda* per *botiga*;
- *terre -ena* per *terrenal*;
- *trastos* per *andròmines*, *rampoines*;
- *treball* per *feina* (p.e.: *tenir molt treball* > *tenir molta feina*);

- *últim -a* per *darrer -a*;
- *usar* per *fer servir*, *emprar*;
- *utensili* per *estri*;
- *vacacions* per *vacances*;
- *viudo -a* per *vidu vídua*;
- *xaval*, *xavala*, per *xicot*, *vaiet*, *xitxarello*; *mossa*;
- *xocar* per *topar*.

(Extret del llibre *Observacions crítiques i pràctiques sobre el català d'avui / 2*, pp. 59-63)

Com afecta l'esnobisme el lèxic en general

JOSEP RUAIX

L'esnobisme o gust per la novetat es manifesta en l'ús massa freqüent de mots que s'han posat de moda i en la introducció de neologismes innecessaris; també podem incloure-hi el que anomenarem «legalisme», és a dir, un zel exagerat en l'aplicació de determinades convencions legals. Vegem-ho punt per punt i amb exemples.

1) Entre els mots o expressions que, havent-se posat de moda, es fan servir massa sovint, assenyalaríem, per ordre alfabètic, els següents:

- *apropar-se* per *acostar-se*;
- *col·lectiu* per *col·lectivitat*, *sector*, *grup*;
- *comentar* per *dir*, *explicar*;
- *d'alguna manera* (falca usada en parlar i de la qual sovint es pot prescindir);
- *diferenciar* per *distingir*;

- *en solitari* per *tot sol*, *tota sola*, etc.;
- *intentar* per *mirar de*, *provar de*, *procurar*;

- *pretendre* per *buscar*, *cercar*, *voller*;

- *problema* per *dificultat*, *preocupació*, *maldecap*, *trastorn* (de salut), *avaría* (d'una màquina), *obstacle*, *entrebanc*, *destorb*, *contratemps*, etc.;

- *proper -a* (referint-se a temps) per *vinent*, *entrant*, *pròxim -a*;

- *sequera* per *secada*, *seca*, *sequedat*, *eixut*, *eixutada*, etc.¹.

2) Entre els neologismes innecessaris, cal distingir els que suposen una forma nova i els que suposen un sentit nou. Vegem-ne uns quants de cada classe:

- a) neologismes formals: *abstract* (anglicisme per *resum*), *pin* (angl. per *insig-*

nia, *escut*, *xapa*), *sponsor* o *espònsor* (angl. per *patrocinador*); *culebrón* (cast. per *telenovela* o, si es vol, *serpentot*);

b) neologismes semàntics: *continuat -ada* (per *continu -fnua*), *gira* (per *sor-tida*, *recorregut*, *tomb*, «*tournée*»), *l·listat* (per *l·lista*), *primar* (per *afavorir*, *privilegiar*, *preferir*), *programació* (per *programa*), *sentir* (per *escoltar*), *veure* (per *mirar*).

3) Entre els casos de «legalisme» podem esmentar l'ús, fora de contextos específics (com etiquetes, mapes, etc.), de:

- *cava* per *xampany*²;
- *Val d'Aran*, *Vièlha* (per *Vall d'Aran*, *Viella*).

(Extret del llibre *Observacions crítiques i pràctiques sobre el català d'avui / 2*, pp. 56-57)

1. Va comentar també l'abús de *sequera* el tractadista Josep Llobera (*Avui*, 25-10-85).

2. Aquest cas d'esnobisme legalista ha estat denunciat, entre altres autors, per J. MIRACLE, *Seguint la petja de Pompeu Fabra*, p. 242, i J. MALLAFRÉ, *De bona llengua...*, p. 58, els quals fan notar que, malgrat la propagació de *cava* per *xampany*, no ha prosperat, per ara, la de *brandy* per *conyac*, tot i que es tracta de casos idèntics. També se'n va fer ressò J. Llobera (*Avui*, 15/16-1-86), recordant que existeixen els derivats *xampanyització*, *xampanyitzar*, *xampanyer*, *xampanyeria* i la locució *xampany de pobre*.